

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ
УКРАЇНИ**

Мін'юст

вул. Архітектора Городецького, 13, м. Київ, 01001

тел.: (044) 364-23-93, факс: (044) 271-17-83

E-mail: callcentre@minjust.gov.ua,
themis@minjust.gov.ua,

Web: <http://www.minjust.gov.ua>,

код згідно з ЄДРПОУ 00015622

**Комітет Верховної Ради
України з питань
правоохоронної діяльності**

**Комітет Верховної Ради
України з питань соціальної
політики та захисту прав
ветеранів**

**Комітет Верховної Ради
України з питань транспорту
та інфраструктури**

**Щодо проєктів законів України
(реєстр. № 11306) та (реєстр. № 11307)**

Міністерство юстиції України у зв'язку з листами Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 07.06.2024 № 04-27/3-2024/126160, Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів від 14.06.2024 № 04-30/12-2024/131183 та Комітету Верховної Ради України з питань транспорту та інфраструктури від 03.06.2024 № 04-31/03-2024/121965 опрацювало проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення та посилення самостійності Воєнної поліції України та Спеціалізованої воєнної прокуратури» (реєстр. № 11306) та проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України у зв'язку із створення та посилення самостійності Воєнної поліції України та Спеціалізованої воєнної прокуратури» (реєстр. № 11307) і в межах компетенції повідомляє.

На нашу думку, застосування у назвах державних органів «Воєнна поліція» та «Спеціалізована воєнна прокуратура» слова «воєнна» є некоректним з огляду на те, що воно є похідним від слова «війна» і стосується безпосередньо самої війни як певної події. Натомість, запропоновані законопроекти до утворення державні органи за своєю суттю стосуються військової служби, військовослужбовців, порядку несення військової служби та інших похідних від них подій, а тому у назвах державних органів замість слова «воєнна» доцільно вживати «військова».

Щодо проєкту Закону № 11306

1. Підпунктом 18 частини першої статті 5 проєкту Закону передбачається, що збирання та збереження біометричних даних та ДНК при вступі громадян України на військову службу до інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України, Воєнна поліція України здійснює у порядку та підставах, визначених спільними наказами Воєнної поліції України та відповідного військового формування.

ЄДРПОУ

Міністерство юстиції України

№ 94642/7590-1-24/11.3.1 від 02.07.2024

Підписувач *Малюська Денис Леонтійович*

Сертифікат [382367105294AF9704000000E0444600B549FE01](#)

Дійсний з [16.02.2024 9:54:20](#) по [16.02.2025 9:54:20](#)

Згідно з положеннями частини шостої статті 6, підпункту 8 частини першої статті 9 та статті 12 проєкту Закону начальник Воєнної поліції наділяється повноваженнями затверджувати, зокрема:

Порядок проведення спеціальної перевірки;

Положення про Єдину інформаційну систему Воєнної поліції України (ЄІСВПУ);

Порядок тримання засуджених, узятих під варту, заарештованих та затриманих військовослужбовців;

Кваліфікаційні вимоги та критерії професійної придатності для зайняття посад військовослужбовців/ державних службовців та працівників у підрозділах Воєнної поліції України тощо.

У зв'язку із запропонованим зазначаємо, що оскільки відповідними актами будуть врегульовані питання, що безпосередньо зачіпають права, гарантовані Конвенцією, вони мають підлягати державній реєстрації, що включатиме їх перевірку на відповідність Конституції та законодавству України, а також Конвенції та практиці Європейського суду.

2. Частиною другою статті 14 проєкту Закону встановлено, що не може бути військовослужбовцем, державним службовцем, працівником Воєнної поліції особа, яка:

«9) була штатним працівником чи негласним агентом в КДБ СРСР, КДБ УРСР, КДБ інших союзних республік колишнього СРСР, Головному розвідувальному управлінні Міністерства оборони СРСР, закінчили вищі навчальні заклади КДБ СРСР, інших спеціальних органів сектору безпеки та органів юстиції СРСР, будь-якого рівня, КДБ УРСР, КДБ, органів юстиції інших союзних республік колишнього СРСР;

10) навчалась, проходила підвищення кваліфікації, тренінги, інші форми навчання, у вищих навчальних закладах федеральної служби безпеки, служби зовнішньої розвідки Російської Федерації, інших спеціальних органів сектору безпеки та органів юстиції Російської Федерації;

11) має близьких родичів, які працюють або працювали в органах державної влади та сектору безпеки та органів юстиції Російської Федерації».

Аналогічні обмеження встановлюються змінами до статті 27 Закону України «Про прокуратуру» до осіб, які призначаються на посади прокурорів.

З огляду на викладене звертаємо увагу, що спосіб обмеження певним категоріям осіб обіймати посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування за своєю природою є люстраційною процедурою.

Водночас Європейський суд з прав людини (далі – Європейський суд) у рішенні у справі «Полях та інші проти України» (від 17.10.2019 року, заява № 58812/15 та чотири інших заяви) встановив порушення, зокрема, статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) у зв'язку із застосуванням до заявників передбачених Законом «Про очищення влади» заходів. У вказаній справі Європейський суд зазначив, що застосована процедура не передбачала жодної індивідуальної оцінки їхньої поведінки та наголосив, що насправді ніколи не стверджувалося, що самі заявники вчинили

які-небудь конкретні дії, що підривали демократичну форму правління, верховенство права, національну безпеку, оборону або права людини (пункт 294 рішення).

Слід зазначити, що застосування передбачених проектом Закону обмежень при призначенні на посади для певних категорій осіб лише на підставі того, що останні обіймали посади, навчалися чи мають близьких родичів, які працюють в органах державної влади чи секторі безпеки російської федерації, без здійснення будь-якої індивідуальної оцінки їх роботи чи встановлення вини у вчиненні правопорушень, може призвести до звернення постраждалих осіб до Європейського суду та констатацію останнім порушення їх прав, гарантованих Конвенцією.

Разом з тим остання практика Європейського суду свідчить про те, що застосування державами різних обмежувальних заходів у зв'язку з протидією російській підривній діяльності не є довільним чи необґрунтованим. Зокрема, в ухвалі щодо неприйнятності у справі «*Garonenko v Latvia*» (від 23.05.2023, заява № 30237/18) Європейський суд зазначив, що він не може ігнорувати той факт, що Латвія є сусідньою країною Росії, яка на той час вже вторглася в частину Грузії (рішення у справі «*Грузія проти Росії*» (II) [ВП], від 21.01.2021, заява № 38263/08, пункти 36–39) та отримала військовий і політичний контроль над частинами України (рішення у справах «*Україна проти Росії*» (щодо Криму) [ВП], від 16.12.2020, заяви № 20958/14 і № 38334/18, пункти 315–349, і «*Україна та Нідерланди проти Росії*» [ВП], від 30.11.2022, заяви № 8019/16, № 43800/14 та № 28525/20, пункти 690–697).

Тобто держава вправі запроваджувати обмежувальні заходи для захисту власних інтересів, водночас спосіб їх здійснення має відповідати конвенційним стандартам.

3. Частиною першою статті 22 проекту Закону пропонується встановити для військовослужбовців Воєнної поліції України право застосовувати *заходи фізичного впливу (силу) (далі – заходи примусу)*, спеціальні засоби і вогнепальну зброю, а також застосовувати технічні прилади, технічні засоби та спеціалізоване програмне забезпечення на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію», з урахуванням особливостей, визначених цим Законом.

Під час несення внутрішньої та вартової служб (служби в чергових змінах охорони та конвоювання) військовослужбовці застосовують заходи примусу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю відповідно до вимог Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України та Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України.

Водночас вимогами статті 20 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, затвердженого Законом України від 24.03.1999 № 548-XIV, та статті 60 Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України, затвердженого Законом України від 24.03.1999 № 550-XIV встановлено, що військовослужбовці під час виконання службових обов'язків мають право застосовувати *заходи фізичного впливу*, а також *носити, зберігати та застосовувати спеціальні*

засоби, зброю в порядку, встановленому законодавством. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів або зброї – крайній захід, який допускається у виняткових випадках і в порядку, визначеному в цьому Статуті та Статуті внутрішньої служби Збройних Сил України.

У контексті зазначеного звертаємо увагу, що поліція відповідно до статті 42 Закону України «Про Національну поліцію» під час виконання повноважень, визначених цим Законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу:

- 1) фізичний вплив (сила);
- 2) застосування спеціальних засобів;
- 3) застосування вогнепальної зброї.

Таким чином, поняття «*заходи примусу*» є узагальнюючим поняттям, яке охоплює заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та зброю.

Крім того, законодавством встановлено чіткий перелік заходів примусу та їх порядок застосування, а отже, запропоновані положення частини першої статті 22 проекту Закону потребують відповідного редакційного доопрацювання.

4. Слід звернути увагу на положення розділу V проекту Закону, якими передбачаються соціальні гарантії особового складу Воєнної поліції України, зокрема матеріальне та житлове забезпечення, або грошову компенсацію за належне їм для отримання жиле приміщення, медичне страхування, а також підвищення рівня грошового та пенсійного забезпечення для прокурорів, державних службовців, працівників органів прокуратури та державних органів, віднесених до сфери управління прокуратури.

Враховуючи наведене, наголошуємо, що основною причиною системної проблеми тривалого невиконання рішень національних судів, винесених проти держави, констатованої Європейським судом у рішенні у справі «*Бурмич та інші проти України*» (від 12.10.2017), була наявність у національному законодавстві соціальних гарантій, які не забезпечені належними фінансовими ресурсами.

Зокрема, зазначено, що першопричиною проблеми цих справ була відсутність достатнього бюджетного фінансування всіх соціальних прав, що існують в Україні. Ця ситуація виникла через відсутність будь-якої серйозної оцінки впливу різних соціальних прав та пільг, які надавались в Україні (...).

У зв'язку з викладеним Комітет міністрів Ради Європи (далі – КМ РЄ) наполегливо закликав владу України вирішити першопричину проблеми, а саме – покращити планування бюджетного процесу, зокрема, шляхом забезпечення відповідності між положеннями бюджетного законодавства та платіжними зобов'язаннями держави.

КМ РЄ постійно закликає Україну запровадити необхідні процедури з метою належного дотримання бюджетних обмежень при прийнятті законів, щоб попередити утворення заборгованості, винесення та невиконання рішень національних судів проти держави.

Тому Європейський суд і КМ РЄ наголошують, що держава має надавати такі гарантії, які може забезпечити наявними фінансовими ресурсами.

Крім того, наявне національне законодавство, яке передбачає соціальні гарантії, що не забезпечені належними фінансовими ресурсами, потребує перегляду.

Так, у рішенні у справі «*Олару проти Молдови*» (від 28.06.2009, заяви № 476/07 та інші) Європейський суд встановив порушення статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до Конвенції у групі справ, які стосувалися незабезпечення житлових прав, наданих певним категоріям осіб: державним службовцям, високопосадовцям, суддям, прокурорам, поліцейським, внутрішньо переміщеним особам тощо. Житлове законодавство надавало житлові та інші соціальні права безкоштовно, але без бюджетного забезпечення.

З метою вирішення встановленої у рішенні Європейського суду проблеми влада Молдови визначила, що причини невиконання полягали, зокрема, у соціально-орієнтованому законодавстві, що надавало житлові права без реальних перспектив для їх реалізації на практиці. У 2010 році житлове законодавство було переглянуто, а житлові права скасовано, що усунуло відповідну системну проблему.

Таким чином, соціально орієнтоване законодавство потребує перегляду з урахуванням можливості бюджетного фінансування та створення ефективного контролю за дотриманням балансу між наявними соціальними гарантіями та можливістю їх фінансування.

5. Підпунктом 13 пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» проєкту Закону частину п'яту статті 18 Закону України «Про попереднє ув'язнення» передбачається викласти в такій редакції:

«Дозвіл на проведення спеціальних операцій з використанням світлозвукових пристроїв відволікаючої дії, водометів, бронемашин та інших технічних засобів, застосування яких пов'язане з ризиком заподіяння шкоди здоров'ю оточуючих, дають начальники управлінь (відділів) центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань в Автономній Республіці Крим, областях, місті Києві та Київській області, місті Севастополі, керівники органів управління та підрозділів Військової поліції або особи, які їх замінюють, голова центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань або його заступник, Міністр оборони України, Начальник Військової поліції або його заступники».

Водночас відповідно до положень частини першої статті 6 та частини першої статті 8 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» Державна кримінально-виконавча служба України, зокрема, складається з центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, його територіальних органів управління.

Керівництво Державною кримінально-виконавчою службою України та діяльністю центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, здійснює керівник центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері

виконання кримінальних покарань, який несе персональну відповідальність за виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України.

Відповідна термінологія також вживається у чинних нормах частини п'ятої статті 18 та частини першої статті 19 Закону України «Про попереднє ув'язнення».

Отже, з метою узгодженості термінології проєкту Закону із законами України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та «Про попереднє ув'язнення» пропонується у підпункті 5 пункту 4 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» проєкту Закону слова *«начальники управлінь (відділів) центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань в Автономній Республіці Крим, областях, місті Києві та Київській області, місті Севастополі»* та *«голова»* замінити словами *«керівники територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань»* та *«керівник»* відповідно.

6. Підпунктом 19 пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» проєкту Закону пропонується внести зміни, зокрема, до статті 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» (далі – Закон № 3460-VI) шляхом доповнення частини першої зазначеної статті новим пунктом 91, яким передбачити, що *право на безоплатну вторинну правничу допомогу* згідно з цим Законом та іншими законами мають військовослужбовці Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, які залучені до виконання бойових завдань чи інших заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, а також непрацевдатні члени їх сімей.

Щодо запропонованого зазначаємо, що Законом № 3460-VI передбачено такі види безоплатної правничої допомоги, як безоплатна первинна правнича допомога та безоплатна вторинна правнича допомога, а також порядок їх надання.

Право на безоплатну первинну правничу допомогу, що включає такі види правничих послуг, як надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правничої допомоги та медіації згідно з Конституцією України та Законом № 3460-VI мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України.

Безоплатну вторинну правничу допомогу, що включає: захист; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, а також складення документів процесуального характеру, мають право отримувати лише окремі категорії осіб, визначені частиною першою статті 14 Закону № 3460-VI.

Відповідно до пунктів 17, 18, 28 частини першої статті 14 Закону № 3460-VI до суб'єктів права на безоплатну вторинну правничу допомогу належать, зокрема: ветерани війни та члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, члени сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, – на всі види правничих послуг, передбачених частиною другою статті 13 цього Закону; особи, які перебувають під юрисдикцією України і звернулися для отримання статусу особи, на яку поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», – на правничі послуги, передбачені пунктами 2 і 3 частини другої статті 13 цього Закону, з питань, що пов'язані з отриманням такого статусу; особи, стосовно яких згідно із Законом України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, – на всі види правничих послуг, передбачених частиною другою статті 13 цього Закону, на час позбавлення особистої свободи та після звільнення у зв'язку із захистом прав і законних інтересів, порушених через позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.

Таким чином, зазначені категорії осіб мають право на безоплатну первинну правничу допомогу, а також право на безоплатну вторинну правничу допомогу в порядку, визначеному Законом № 3460-VI.

Щодо віднесення непрацездатних членів сімей до суб'єктів права на безоплатну вторинну правничу допомогу зазначаємо, що з огляду на зміст статті 14 Закону № 3460-VI для усіх осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, характерні складні життєві обставини об'єктивного характеру: низький рівень фінансового забезпечення; наявність підтвердженого спеціального статусу особи тощо.

Частиною першою статті 14 Закону № 3460-VI передбачено, що до суб'єктів права на безоплатну вторинну правничу допомогу належать, зокрема, повнолітні особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо їхній середньомісячний дохід, розрахований відповідно до методики, затвердженої Міністерством юстиції України, не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до закону для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, а також особи з інвалідністю, які отримують пенсію або державну соціальну допомогу відповідно до законів України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» і «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю», у розмірі, що не перевищує двох прожиткових мінімумів для працездатної особи; діти; внутрішньо переміщені особи.

Отже, непрацездатні члени сім'ї, вказані у запропонованих змінах, мають право на безоплатну первинну правничу допомогу та у разі їх належності до однієї з визначених частиною першою статті 14 Закону № 3460-VI категорій осіб матимуть право на безоплатну вторинну правничу допомогу.

Також звертаємо увагу, що відповідно до статті 29 Закону № 3460-VI фінансування безоплатної вторинної правничої допомоги здійснюється за рахунок видатків Державного бюджету України.

Реалізація зазначених положень проєкту Закону потребуватиме додаткових витрат з державного бюджету, в тому числі на оплату послуг та відшкодування витрат адвокатів.

За попередніми розрахунками розмір додаткових витрат може становити щонайменше 28,8 млн грн на рік (згідно з інформацією з відкритих джерел чисельність військовослужбовців становить приблизно 900 тис. осіб).

При цьому, якщо не враховувати чисельність непрацевдатних членів їхніх сімей і припустити, що за безоплатною вторинною правничою допомогою буде звертатися 1% від їхньої загальної чисельності, тобто 9 тис. осіб на рік, а також з урахуванням того, що середній розмір оплати послуг та відшкодування витрат за одним дорученням для надання безоплатної вторинної правничої допомоги у 2024 році становить 3 205,7 грн, загальний розмір витрат становитиме 28 851 300 грн).

Частиною другою статті 13 Закону № 3460-VI встановлено види правничих послуг, які включає безоплатна вторинна правнича допомога. Водночас проєктом Закону не визначено, на які саме види правничих послуг безоплатної вторинної правничої допомоги матимуть право запропоновані суб'єкти та коло правових питань, для вирішення яких такі суб'єкти можуть звертатися за безоплатною вторинною правничою допомогою.

7. Підпунктом 29 пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» проєкту Закону запропоновано внести зміни до Закону України «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України» (далі – Статут), якими, зокрема, пропонується виключити у статтю 18 положення, відповідно до яких:

«Начальник медичної служби гарнізону зобов'язаний:
організовувати не рідше одного разу на місяць перевірку санітарного стану приміщень гауптвахти, кімнат тимчасово затриманих Служби правопорядку та щотижня – медичні огляди засуджених, узятих під варту, та затриманих військовослужбовців, які утримуються на гауптвахті, у кімнатах тимчасово затриманих Служби правопорядку, та надання їм медичної допомоги;».

Водночас із змісту проєкту Закону та пояснювальної записки до нього не зрозуміло, з якою метою пропонується виключити зазначені положення. Відсутність регулярного контролю за санітарним станом приміщень та наданням належної медичної допомоги може призвести до погіршення умов тримання відповідних осіб.

У зв'язку із запропонованим слід звернути увагу, що неналежні умови тримання під вартою, ненадання належної медичної допомоги та відсутність ефективного юридичного засобу захисту стали підставою для ухвалення 30.01.2020 Європейським судом «пілотного» рішення у справі «Сукачов проти України» (заява № 14057/17), в якому Європейський суд констатував порушення статті 3 «Заборона катування» та статті 13 «Право на ефективний засіб юридичного захисту» Конвенції.

Так, у вказаній справі Європейський суд зазначив, що держава повинна гарантувати тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а спосіб і метод виконання покарання не завдають їй душевного страждання чи труднощів, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний триманню під вартою, та щоб з огляду на практичні вимоги ув'язнення охорона здоров'я такої особи та її благополуччя забезпечувалася належним чином.

Разом з тим у рішенні у справі «Радченко та Абрамов проти України» від 18.01.2024, заяви № 5312/20 та № 22627/20, Європейський суд ще раз наголосив, що органи державної влади повинні забезпечити оперативність і точність постановки діагнозу та лікування, а у випадку, коли це викликано медичним станом, – регулярність і систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів з метою ефективного лікування захворювань ув'язненої особи або запобігання їхньому ускладненню. Європейський суд підкреслив, що медична допомога, яка надається в установах виконання покарань, має відповідати рівню допомоги, яку органи державної влади зобов'язалися надавати для всього населення.

Таким чином, не забезпечення належних умов тримання та своєчасної належної медичної допомоги засудженим, узятим під варту, та затриманим військовослужбовцям матиме наслідком порушення статей 3 та 13 Конвенції.

7.1. Статтю 25 Статуту пропонується викласти в новій редакції, в частині третій якої передбачити, зокрема, що *про затримання особи керівник територіального органу управління Воєнної поліції України негайно повідомляє територіальний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги в установленому порядку.*

Згідно зі статтею 15 Закону № 3460-VI суб'єктами надання безоплатної вторинної правничої допомоги в Україні є, зокрема, центри з надання безоплатної правничої допомоги.

Також про випадки затримання осіб та у разі необхідності надання безоплатної вторинної правничої допомоги (залучення адвоката), законодавчими актами (Кримінальний процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України) передбачено інформування центрів з надання безоплатної правничої допомоги (орган (установа) уповноважена законом на надання безоплатної правничої допомоги).

З огляду на наведене проекти Законів у зазначеній частині потребують доопрацювання шляхом приведення у відповідність до законодавства назви органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги.

7.2. Запропонованою редакцією статті 202 Статуту пропонується передбачити:

«202. Начальник варту (чергової зміни) має право застосовувати зброю без попередження сам і складом варту (чергової зміни) у разі явного нападу на об'єкти, які охороняються, на чатових, вартове приміщення (приміщення чергової зміни), зміну, що прямує до постів (із постів). Крім того, начальник

варту (чергової зміни) має право застосовувати зброю для припинення заворушення серед засуджених, узятих під варту, заарештованих та затриманих за умови виникнення безпосередньої загрози життю і здоров'ю людей або до засуджених, узятих під варту, заарештованих та затриманих, які намагаються втекти. У цих випадках до застосування зброї він має голосом або пострілом угору попередити осіб, проти яких буде застосовано зброю».

При цьому звертаємо увагу, що Європейський суд неодноразово наголошував, що загальне тлумачення статті 2 Конвенції (право на життя) підтверджує охоплення цією статтею не лише умисного вбивства, але також і ситуацій, в яких дозволяється «застосовувати силу», що може призвести до неумисного позбавлення життя. Будь-яке застосування сили повинно бути не інакше як «абсолютно необхідним» і суворо пропорційним для досягнення однієї або декількох цілей, передбачених у підпунктах «а» – «с» цієї статті (рішення у справі «Юхимович проти України», від 17.12.2020, заява № 11464/12).

Європейський суд вважає, що законна мета здійснення арешту може виправдати загрозу людському життю лише за обставин «абсолютної необхідності». В принципі, не може бути такої необхідності, якщо відомо, що особа, яка підлягає арешту, не становить загрози життю чи здоров'ю інших осіб і не підозрюється у вчиненні насильницького злочину, навіть якщо в результаті невикористання сили зі смертельним наслідком можливість затримати втікача може бути втрачена (рішення у справі «Nachova and others v. Bulgaria» від 06.07.2005, заяви № 43577/98 та № 43579/98, пункт 95).

Тобто застосування зброї до неозброєної особи, яка не створює загрози життю і здоров'ю інших осіб та не підозрюється у вчиненні насильницького злочину, або не є засудженим за вчинення такого злочину, суперечать статті 2 Конвенції.

8. Підпунктом 36 пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» проєкту Закону пропонується внести відповідні зміни до Закону України «Про прокуратуру», у зв'язку з якими зазначаємо таке.

Правові засади організації і діяльності прокуратури України, статус прокурорів, порядок здійснення прокурорського самоврядування, а також систему прокуратури України визначає Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII «Про прокуратуру» (далі – Закон № 1697), яким визначено, що прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

При цьому єдність системи прокуратури України забезпечується, зокрема, *єдиними засадами організації та діяльності прокуратури; єдиним статусом прокурорів; єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності прокурорів*. Водночас у системі прокуратури може запроваджуватися спеціалізація прокурорів (стаття 7 Закону № 1697).

Відповідно до Закону № 1697 організація та діяльність прокуратури України, статус прокурорів визначаються Конституцією України, цим та іншими законами України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість

яких надана Верховною Радою України (стаття 4). Також на прокуратуру не можуть покладатися функції, не передбачені Конституцією України (частина третя статті 2 Закону № 1697).

Статтею 131¹ Конституції України до функцій прокуратури віднесено: підтримання публічного обвинувачення в суді; організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

З огляду на викладене в частині пропонуваного законопроектом повноважень Спеціалізованої військової прокуратури здійснювати нагляд за додержанням законодавства слід зазначити, що при вступі до Ради Європи країна зобов'язалася змінити роль і функції прокуратури (насамперед у частині відмови від здійснення функції загального нагляду) і перетворити цю інституцію на орган, що відповідає стандартам Ради Європи.

Також Комітет міністрів Ради Європи, приймаючи Рекомендацію 19 (2000) «Про роль прокуратури в системі кримінального судочинства», висловив позицію, згідно з якою саме кримінальна сфера повинна бути пріоритетним напрямком діяльності прокуратури в державах-членах.

У Резолюції 1755 (2010) ПАРЄ рекомендувала, щоб як альтернативу функції нагляду було зміцнено роль омбудсмена та запроваджено систему безоплатної правової допомоги. Про незмінність позиції Ради Європи щодо необхідності реформування органів прокуратури України відповідно до принципів та стандартів Ради Європи та відмови від функції нагляду за додержанням і застосуванням законів свідчать також інші міжнародні документи.

Отже, на виконання Україною взятих перед Радою Європи зобов'язань Законом № 1697 було змінено роль та функції прокуратури, зокрема позбавлено прокуратуру функції здійснення нагляду за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами.

Разом з тим змінами, внесеними до Конституції України Законом України від 02.06.2016 № 1401-VIII, виключено окремий розділ, який стосувався прокуратури, і натомість відповідними положеннями доповнено розділ VIII «Правосуддя». Тобто законодавець формально вказав на місце прокуратури в системі державних органів з огляду на її функції та роль при реалізації судами функції здійснення правосуддя.

Таким чином, повернення прокуратурі функції загального нагляду буде відступом від взятих Україною зобов'язань та засвідчить непослідовність державної політики на шляху євроінтеграції.

У контексті можливого запровадження здійснення функцій Спеціалізованої військової прокуратури прокурорами – військовослужбовцями слід зауважити, що згідно із Законом № 1697 функції прокуратури України здійснюються виключно прокурорами. Делегування функцій прокуратури, а також привласнення цих

функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається (стаття 5 Закону).

Водночас, здійснюючи функції прокуратури, прокурор є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску, втручання і керується у своїй діяльності лише Конституцією та законами України. При цьому незалежність прокурора гарантується, зокрема, особливим порядком його призначення на посаду, звільнення з посади, притягнення до дисциплінарної відповідальності; порядком здійснення повноважень, визначеним процесуальним та іншими законами; заборонаю незаконного впливу, тиску чи втручання у здійснення повноважень прокурора (стаття 16 Закону № 1697).

Відповідно до частини першої статті 36 Закону особа, призначена на посаду прокурора, набуває повноважень прокурора після складення Присяги прокурора.

У свою чергу відповідно до статті 17 Конституції України на Збройні Сили України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Правове регулювання відносин між державою і громадянами України у зв'язку з виконанням ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, а також загальні засади проходження в Україні воєнної служби визначено Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» (далі – Закон № 2232).

Відповідно до частини першої статті 2 Закону № 2232 військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаних із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності.

Згідно зі статтею 8 Закону України «Про Збройні Сили України» Міністр оборони України здійснює військово-політичне та адміністративне керівництво Збройними Силами України, а також інші повноваження, передбачені законодавством. Частиною дванадцятою статті 2 Закону № 2232 встановлено, що кожен громадянин України, вперше вступаючи на військову службу до Збройних Сил України, інших військових формувань, особисто складає Військову присягу на вірність Українському народу і скріплює її власноручним підписом.

Як вбачається з наведених норм законодавства проходження воєнної служби та здійснення функцій прокурора передбачають певні особливості в набутті статусу військовослужбовця та прокурора, мають відмінні функції та обов'язки, які не можуть бути взаємозамінними (як, наприклад, обов'язок складати відповідну Присягу).

Отже, з огляду на конституційні засади функціонування прокуратури та функції, покладені на неї Основним Законом, можливість суміщення функцій прокурора з проходженням ним воєнної служби є неможливим.

Крім того, проходження військової служби військовослужбовцем на посаді прокурора в порядку, затвердженому Верховним Головнокомандувачем України, не забезпечуватиме принцип незалежності статусу прокурора та призведе до колізії при реалізації таким прокурором – військовослужбовцем покладених на нього процесуальних повноважень, враховуючи, що військовий керуватиме

досудовим розслідуванням органів правопорядку в особі невійськових дізнавачів, детективів, слідчих і здійснюватиме функцію підтримання публічного обвинувачення в суді перед невійськовими суддями, що виходить за рамки побудованої на сьогодні системи правосуддя та прокуратури в цілому як її складової.

Враховуючи викладене, на нашу думку, наведені положення проєкту Закону не враховують основоположний принцип розподілу державної влади в Україні на законодавчу, виконавчу та судову, закріплений в статті 6 Конституції України, та завдання, покладені Конституцією України на прокуратуру, Збройні Сили України, природу та сутність військової служби.

8.1. Проєктом Закону передбачаються положення щодо створення *Спеціалізованої воєнної прокуратури як окремої юридичної особи публічного права, очолюваної заступником Генерального прокурора – Головним воєнним прокурором, яка комплектуватиметься військовослужбовцями з числа осіб офіцерського складу, які проходять військову службу за контрактом, або призваними на військову службу під час мобілізації або на особливий період шляхом їх призову на військову службу до Спеціалізованої воєнної прокуратури для виконання повноважень, визначених Законом України «Про прокуратуру».*

Пропонованою редакцією статті 8² Закону України «Про прокуратуру» передбачається визначити особливості організації і діяльності Спеціалізованої воєнної прокуратури.

Так, згідно з пропонованою частиною п'ятою статті 8²:

для заміщення вакантних посад у Спеціалізованій воєнній прокуратурі можуть призиватися військовозобов'язані за умови відповідності таких осіб вимогам, які висуваються до кандидатів на посаду прокурора, встановленим Законом України «Про прокуратуру»;

для заміщення вакантних посад в Спеціалізованій воєнній прокуратурі заступник Генерального прокурора – Головний воєнний прокурор має право мобілізувати офіцерів запасу будь-якого військового формування, утвореного відповідно до законодавства України, для проходження воєнної служби в Спеціалізованій воєнній прокуратурі під час мобілізації або на особливий період для виконання повноважень, визначених Законом України «Про прокуратуру»;

прокурори Спеціалізованої воєнної прокуратури є військовослужбовцями. Прокурори, які є військовослужбовцями, під час проходження військової служби мають визначений цим Законом та Кримінальним процесуальним кодексом України статус прокурора, є незалежними у своїй діяльності від військового командування, органів військового управління та підпорядковуються лише керівникам Спеціалізованої воєнної прокуратури, виконують накази і вказівки прокурорів вищого рівня. Порядок проходження військової служби за контрактом особами офіцерського складу Спеціалізованої воєнної прокуратури та особливості проходження військової служби в особливий період визначає положення, затверджене Верховним Головнокомандувачем України;

на прокурорів Спеціалізованої воєнної прокуратури поширюються Дисциплінарний Статут Збройних Сил України, який визначає сутність

військової дисципліни, обов'язки військовослужбовців Спеціалізованої воєнної прокуратури, а також види заохочень та дисциплінарних стягнень, права командирів щодо їх застосування, а також порядок подання і розгляду заяв, пропозицій та скарг.

Також передбачається визначити функції Спеціалізованої воєнної прокуратури, до яких віднесено, зокрема, здійснення: нагляду за дотриманням законності органами військової контррозвідки Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, іншими уповноваженими суб'єктами, що здійснюють контррозвідувальну діяльність; нагляду за додержанням вимог законодавства органами, які беруть участь в антитерористичних заходах; надання оцінки діям чи бездіяльності відповідних службових осіб щодо наявності ознак адміністративних правопорушень, передбачених главою 13-Б Кодексу України про адміністративні правопорушення; прокурорського контролю за додержанням розвідувальними органами України законів України у порядку, визначеному спільними наказами Спеціалізованої воєнної прокуратури та відповідного розвідувального органу України.

При цьому з огляду на Пояснювальну записку до проєкту акта необхідність прийняття вищезазначених положень обумовлюється, зокрема, метою розбудови системи органів Воєнної юстиції України в умовах воєнного стану, воєнної агресії росії проти України.

Проте, як вбачається зі змісту законопроєкту, його положення носять постійний характер та не містять обмежень щодо їх застосування під час воєнного стану.

У зв'язку із зазначеним слід зауважити, що пропонувані нововведення в частині запровадження посад прокурорів – військовослужбовців та наділення їх додатковими функціями, зокрема, в частині нагляду за дотриманням вимог законодавства розвідувальними та контррозвідувальними органами, не узгоджується з конституційними засадами діяльності прокуратури та, зокрема, порушує принцип єдності та незалежності прокуратури, гарантований Конституцією та Законом.

8.2. Проєктом Закону передбачається розділ XIII «Перехідні положення» Закону № 1697 доповнити пунктом 5⁴, в якому, зокрема, передбачити таке:

прокурори, державні службовці та інші працівники Спеціалізованої прокуратури в оборонній сфері як самостійного структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора переводяться за їх згодою на відповідні посади прокурорів та працівників Офісу Генерального прокурора, інших органів прокуратури;

прокурори Спеціалізованої прокуратури в оборонній сфері, яка ліквідується, за наявності підстав визначених цим Законом призначаються на посади прокурорів до Спеціалізованої воєнної прокуратури, з якими укладають контракт на проходження військової служби на офіцерських посадах Спеціалізованої воєнної прокуратури, що утворюється на підставі цього Закону,

за рішенням заступника Генерального прокурора – Головного військового прокурора відповідно до затверджених структури та штатного розпису;

Спеціалізованій військовій прокуратурі, що утворюється на підставі цього Закону, передаються адміністративні будинки, транспортні засоби, засоби зв'язку і матеріально-технічного забезпечення, бази даних, інше майно, що використовувалися Спеціалізованої прокуратури в оборонній сфері на момент державної реєстрації Спеціалізованої військової прокуратури відповідно до цього Закону;

установити, що *Спеціалізована прокуратура в оборонній сфері як самостійний структурний підрозділ Офісу Генерального прокурора ліквідується Генеральним прокурором за поданням заступника Генерального прокурора – Головного військового прокурора у триденний строк з дня отримання такого подання Генеральним прокурором.*

Проте пропоновані положення не узгоджуються з частиною другою статті 7 Закону № 1697, якою встановлено, що *у разі потреби рішенням Генерального прокурора можуть утворюватися спеціалізовані прокуратури на правах структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора, на правах обласних прокуратур, на правах підрозділу обласної прокуратури, на правах окружних прокуратур, на правах підрозділу окружної прокуратури. Перелік, утворення, реорганізація та ліквідація спеціалізованих прокуратур, визначення їх статусу, компетенції, структури і штатного розпису здійснюються Генеральним прокурором.*

Отже, ліквідація Спеціалізованої прокуратури в оборонній сфері як самостійного структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора є дискреційним повноваженням Генерального прокурора.

Зважаючи на те, що згідно з пропонованими положеннями законопроекту прокурорами Спеціалізованої військової прокуратури є виключно військовослужбовці, призначення прокурорів Спеціалізованої прокуратури в оборонній сфері, які є цивільними особами, на офіцерські посади в Спеціалізовану військову прокуратуру, вбачається неможливим.

8.3. Проектом Закону пропонується доповнити Закон України «Про прокуратуру» статтею 8², якою визначити положення щодо створення та діяльності Спеціалізованої військової прокуратури, а також її функції.

Водночас відповідні положення щодо функцій та діяльності Спеціалізованої військової прокуратури законопроектом пропонується визначити також у законах України: «Про національну безпеку України» (доповнення статтями 9¹ і 16¹); «Про оборону України» (доповнення статтею 11¹); «Про військовий обов'язок і військову службу» (доповнення частини другої статті 20), які по суті перекликаються з пропонованими нормами до Закону України «Про прокуратуру».

З огляду на те, що вказаними законодавчими актами визначаються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, вважаємо, що включення до них положень щодо функцій прокуратури, які не передбачають повноважень у сфері національної безпеки і оборони, військової

служби та фактично дублюють положення спеціального закону вважаємо недоречним.

9. Положення проєкту Закону містять внутрішню термінологічну неузгодженість у частині вживання словосполучень «*тримання на гауптвахті*», «*утримання на гауптвахті*», «*арешт на гауптвахті*», «*арешт з утриманням на гауптвахті*».

Відповідно до частини першої статті 60 Кримінального кодексу України покарання у виді арешту полягає в триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті і встановлюється на строк від одного до шести місяців.

З урахуванням наведеного проєкт Закону потребує відповідного доопрацювання.

Щодо проєкту Закону № 11307

Проєктом Закону, зокрема, пропонується внести зміни до статті 618 Кримінального процесуального кодексу України, згідно з якими *включити Спеціалізовану воєнну прокуратуру до переліку центральних органів, відповідальних за співробітництво з Міжнародним кримінальним судом* (далі – МКС).

У зв'язку із запропонованим зазначаємо, що відповідно до частини першої статті 8 Закону України «Про прокуратуру» Офіс Генерального прокурора організовує та координує діяльність усіх органів прокуратури.

Також на сьогодні відповідно до статті 618 Кримінального процесуального кодексу України співробітництво з МКС під час розслідування та судового розгляду забезпечує саме Офіс Генерального прокурора.

Співробітництво з МКС насамперед здійснюється задля сприяння провадженню, яке здійснює МКС, і полягає переважно в опрацюванні прохань МКС та представлення позиції України у такому провадженні у випадках, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду.

Тому збереження Офісу Генерального прокурора як єдиного органу, що забезпечує співробітництво з МКС під час розслідування та судового розгляду, сприятиме збереженню юридичної ясності та уникненню можливих непорозумінь щодо компетенції органів державної влади.

Враховуючи викладене, на нашу думку, включення Спеціалізованої воєнної прокуратури може негативно вплинути на ефективність співробітництва та породжувати зайві адміністративні та організаційні труднощі, а тому вбачається за доцільне не включати Спеціалізовану воєнну прокуратуру до переліку центральних органів, що забезпечують співробітництво з МКС.

Міністр

Денис МАЛЮСЬКА